

FELSEFÎ HERMENEUTİK

Arslan TOPAKKAYA*

ÖZET

Felsefî Hermeneutik her şeyden önce belirli anlamlı bütünlükleri yorumlama ve anlama sanatının adıdır. Bu bağlamda Dilthey felsefî hermeneutiğin gelişiminde önemli bir yere sahiptir. O, yaşantı ve anlama kavramlarını tinsel ve sosyal bilimlerin önemli bir özelliği olarak betimleyen ilk düşünürdür. Ona göre hermeneutik bütün tinsel bilimlerin temelini teşkil eder. Heidegger Dilthey'in bu görüşünü „varlığın anlamı nedir?“ sorusuyla insanın tarihsel bir varlık olması bağlamında radikalleştirir. Bu görüş hermeneutiğin ontolojik yorumunu da beraberinde getirmiştir. Buradan hareketle H-G.Gadamer felsefî hermeneutiğe bugünkü şeklini vermiştir. Heidegger'in varlık analizi Gadamer'in felsefî hermeneutikle ilgili görüşleri için bir çıkış noktası olmuştur.

Anahtar kelimeler: Felsefî Hermeneutik, Anlama, Yorumlama, Dil, Varlık, Tarihsellik.

ZUSAMMENFASSUNG

Philosophische Hermeneutik bezeichnet im weitesten Sinne die Aufgabe, Verstehen und Auslegen von Sinngebilden im Rahmen einer Kunstlehre darzustellen. Dilthey nimmt innerhalb der Entwicklung der philosophischen Hermeneutik eine herausragende Stellung ein. Er hat Erleben und Verstehen, als Nacherleben besonders von überlieferten Inhalten, zum Unterscheidungsmerkmal der Geistes- und Sozialwissenschaften erhoben. Erleben und Verstehen zeichnen die Geisteswissenschaften aus, und in diesem Sinne wird die Hermeneutik zur Grundlage aller Geisteswissenschaften. Heidegger radikalisiert Diltheys Verständnis des Menschen als geschichtliches Wesen in Bezug auf die Frage nach dem Sinn von Sein. Sie bedingt auch die ontologische Wendung der Hermeneutik. H-G. Gadamer hat die philosophische Hermeneutik nach der ontologischen Wende Heideggers in einer für die letzten Jahrzehnte bestimmenden Gestalt entwickelt. Heideggers Daseinsanalytik bezeichnet den Ausgangspunkt Gadamers philosophischen Hermeneutik.

Schtichwörter: Philosophische Hermeneutik, Verstehen, Auslegung, Sprache, Sein Geschichtlichkeit.

---

*Mersin Üniversitesi Felsefe Bölümü Öğretim Görevlisi.

Bu çalışmamızda ‘Felsefi Hermeneutiğin’ gelişimini ana hatlarıyla sunmaya çalışacağız. Böyle kısa bir çalışmada felsefi hermeneutiği bütün temsilcileri ile beraber incelemenin imkansızlığı ortadadır. Bizim buradaki amacımız, genel anlamda hermeneutik üzerine kurulan felsefi hermeneutiği W. Dilthey, M. Heidegger, H. G. Gadamer ve P. Ricoeur aracılığı ile anlamaya çalışmak olacaktır.

Felsefi hermeneutik her şeyden önce zengin bir içeriğe sahiptir. Bu felsefi yaklaşımı daha yakından tanımak için yapılması gereken şey, “hermeneutik” terimini tanımlamaktır. Hermeneutik, genel anlamda, herhangi bir ifade, anlam, metin ya da sanat eserini yorumlama sanatıdır. Yaygın olan diğer bir tanıma göre hermeneutik, anlama öğretisidir. Hermeneutik tarihsel gelişim süreci içerisinde çeşitli alanlara uyarlanmıştır. Bu alanlardan başlıcaları teoloji, hukuk, filoloji, tarih ve felsefedir.

Hermeneutik kavramının kökleri antik Yunan felsefesine kadar uzanmaktadır. Hermeneutik “hermeneuein” (ἑρμηνεύειν) kelimesinden türetilen bir kavram olup; “tercüme, açıklama, yorumlama” anlamlarına gelmektedir. Hermeneutikte başka bir dünya ve başka bir dilden gelen anlam bütünlüğü, bireyin sahip olduğu dil ve kültüre tercüme edilir.

Hermeneutik, köklü bir tarihsel gelişim sürecine sahiptir. Bu bağlamda değinilmesi gereken önemli bir nokta da felsefi hermeneutiğin bu zengin tarihsel gelenek üzerine kurulduğu gerçeğidir. Yani felsefi hermeneutiği, onun tarihsel gelişim sürecini dikkate almadan anlamak mümkün değildir.

Felsefi hermeneutik genel anlamda hermeneutik disiplini üzerine felsefi fikir yürütme işlemi olarak betimlenmektedir. Bu çerçevede felsefi hermeneutiğin üç farklı tanımı ortaya çıkmaktadır. Birinci anlamda felsefi hermeneutik, metinleri anlama ve yorumlamanın genel öğretisi, ikinci anlamda insan davranışları ve eserlerinin anlaşılmasını sağlayan öğretisi ve üçüncü anlamda insanın kendi ontolojik temellerini anlama çabası olarak tanımlanmaktadır. Özel anlamda ise felsefi

hermeneutik, H-G. Gadamer'in ve kısmen de P. Ricoeur'un felsefi pozisyonunun adıdır. Felsefi hermeneutikten önce hermeneutiğin çeşitli şekilleri ortaya çıkmasına karşın, hermeneutiği felsefi bir bakış açısıyla tartışma ya da değerlendirme fazlaca söz konusu olmamıştır. Hermeneutiğin oluşumuna birçok önemli katkıları olmasına rağmen ne Schleiermacher, ne Droysen ne de Dilthey bu konuyla ilgili görüşlerini felsefi hermeneutik başlığı altında ele almışlardır.

Bu noktada felsefi hermeneutiğin hermeneutik disiplininin nasıl ve hangi şartlar altında doğduğu sorusu değinilmesi ve cevaplandırılması gereken bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında bu sorunun cevabı detaylı bir çalışmayı gerektiren bir konudur. Biz burada bu tarihsel gelişimi ve geçişi özetle sunmaya, böylece de bu soruya cevap vermeye çalışacağız.

Felsefi hermeneutiği anlamının ilk şartı, hermeneutiğin eski geleneğine (henüz felsefi olmayan hermenutiğe) bir göndermede bulunmak ve eski hermeneutikle felsefi hermeneutik arasında nasıl bir ilişki olduğunu tespit etmektir. Çünkü Gadamer sürekli bu eski hermeneutiğe göndermede bulunur ve ondan yararlanarak kendi sistemiyle eski hermeneutik arasındaki farklılıkları ortaya koyar. Bu bağlamda Schleiermacher, Droysen, Dilthey'in görüşleri ve ayrıca sıklıkla ihmal edilen Aydınlanma hermeneutiği, Patristik felsefe ve erken dönem Protestan yorumlama öğretisi hermeneutik tarihi açısından önemli duraklardır. Hermeneutik tarihi sistematik anlamda ilk olarak 1900 yılında Dilthey'in "Hermeneutiğin Oluşumu" adlı makalesi ile irdelenmeye başlanmıştır. Platon'a göre hermeneutik, tanrıların sözlerini açıklayan bir sanattır. Ortaçağ'da (özellikle Patristik felsefe döneminde) hermeneutik, "yorumlama sanatı" olarak anlaşılmıştır. Antik Yunan'da ve Patristik dönemde hermeneutiksel ilke ve kurallar parça parça ve tamamlanmamış bir biçimde vardır. Bu durum Luther tarafından sistematik bir hermeneutik anlayışı ortaya konana kadar devam etmiştir. Fakat Luther'in bu hermeneutiği bazı eksikliklere sahiptir ve bu eksiklik de Schleiermacher'in 'Anlamanın Genel Sanat Öğretisi' (*allgemeine Kunstlehre des Verstehens*) anlayışı sayesinde giderilmiş ve üniversal bir özellik kazanmıştır. Dilthey daha sonra bu hermeneutiği tinsel bilimlerin genel metodolojisi olarak kabul etmiş ve hermeneutiğin alanını

genişletmiştir. Heidegger ise hermeneutiği, insan varoluşunun fundamental temeli haline getirmiştir. İşte felsefi hermeneutik böyle bir tarihsel arka planın ürünüdür. Gadamer Heidegger'in tecrübelerimizin tarihselliği ve dilselliği, insan varoluşunun zamansallığı ve tarihselliği anlayışına dayanan niversel hermeneutik öğretisini hem derinleştirmiş hem de genişletmiştir. Yani Gadamer için hermeneutik ne sadece tinsel bilimlerin metodudur ne de her türlü eseri daha iyi anlama ve yorumlama sanatıdır. Hermeneutik bizzat insanın özsel varlığı ile onun zamansallığı, tarihselliği, sonluluğu, geleneği, din ve kültürü ile doğrudan ilgili bir alandır. Kısaca hermeneutik insan varoluşunun sırrını anlamaya çalışan, bunu yaparken de diğer insanlarla özsel bir birlik kurmayı salık veren bir disiplindir. Gadamer'in niversel hermeneutik anlayışı Frankfurt Okulu'ndan özellikle Habermas'ın eleştirilerine maruz kalmış ve bu eleştirilere Gadamer tarafından verilen cevaplarla verimli bir tartışma zemini ortaya çıkmıştır. Gadamer sadece Habermas tarafından değil, aynı zamanda Derrida, Ricoeur, Misch gibi filozoflar tarafından da eleştirilmiştir. Felsefi hermeneutik çevresinde gelişen bu tartışmaların ağdaş felsefe ve kültür hayatına olumlu etkileri tartışma götürmez bir gerçektir. Çünkü bu tartışmalar sadece felsefe ile sınırlı kalmamış; felsefi hermeneutiğin az ya da çok ilgili olduğu veya keşiştiği diğer disiplinlere de sıçramış ve böylece geniş bir tartışma zemininin doğmasına sebep olmuştur.

Hermeneutik 17. yüzyıla kadar bugünkü anlamda herhangi bir isme sahip değildir. Bu anlamda 'hermeneutik' terimi sonradan ortaya çıkan bir kavramsallaştırmadır. Eskiden *ars interpretandi* (yorumlama sanatı) olarak adlandırılan düşünsel faaliyet, filoloji, oluş bilimi (*Exegese*) ve çeşitli bilim dalları tarafından devam ettirilmeye çalışılmıştır. Hermeneutiğin 17. yüzyılda eskisine göre popüler hale gelmesinde Rönesans ve Reform hareketlerinin etkisi yadsınamaz. Yukarıda da kısaca belirttiğimiz gibi Luther tarafından kurulan Protestanizm'in en temel amacı kutsal metinleri anlamak ve ona göre yaşamaktır. Bu amaç doğrultusunda Luther İncil'i Latince'den Almanca'ya çevirmiş ve böylece halkın İncil'i rahatça anlayabilmesine olanak sağlamıştır. Bu anlamının daha iyi olması için de bazı yorumlama ilkelerinin gereğinden bahsetmiştir. Bu gereklilik sistematik anlamda

Schleiermacher tarafından yerine getirilmiştir. Bunun yanında Rönesans'la birlikte gelişen hümanizmle birlikte tin ve doğa bilimlerindeki hızlı gelişmeler insanın kendini anlama ve kendine değer verme sürecini hızlandırmıştır. İnsan ve onun ürünleri artık en önemli şey olup, ona düşen görev kendisini ve ortaya koyduğu her türlü sanat eserini anlamak ve yorumlamaktır. Sayılan bu unsurlar hermeneutiğin 17. yüzyıl öncesine göre gelişip serpilmesine sebep olan belli başlı nedenlerdir.

Yeniçağ'da ise hermeneutik kendisine felsefi bir hedef koymamıştır. Böyle bir hedef G. Ebeling'e göre W. Dilthey tarafından saptanmıştır.¹ Dilthey'in hermeneutiğe en büyük katkısı hiç şüphesiz ki hermeneutiği, kutsal metinleri anlama ve yorumlama olarak anlayan dar çerçeveden kurtarması ve onu tinsel bilimlerin metodu haline getirmesidir.

W. Dilthey Schleiermacher'den sonra hermeneutiğin en önemli temsilcisidir. Dilthey aynı zamanda felsefi hermeneutiğin ilk temsilcisi olarak kabul edilir. Dilthey'in '*Die Entstehung der Hermeneutik*' (Hermeneutiğin Oluşumu) adlı küçük makalesi onun hermeneutiğin gelişimine sağladığı önemli katkı olarak görülmektedir.² Bu kısa makalede Dilthey ilk olarak anlama kavramının amacını ve fonksiyonunu açıklamaya çalışır. Tinsel bilimlerin temellendirilmesi bağlamında Dilthey hermeneutiğe özel bir anlam yüklemektedir. Dilthey'in en büyük amacı sosyal ve tarihi bir gerçeklik olarak tin bilimlerini, epistemolojik, lojik ve metodolojik açıdan temellendirmektir. Böyle bir amacı gerçekleştirmede hermeneutik özel bir yere sahiptir ve bu çaba onun tamamlanmamış olan "*Einleitung in die Geisteswissenschaften*" (Tin Bilimlerine Giriş, 1883) adlı eserin özünü oluşturmaktadır.³

Bu temellendirmede anlama ve hermeneutik kavramları merkezi

1 Ebeling, G.:Hermeneutik, in:Religion in Geschichte und Gegenwart, Bd.III, 3.Auflage, Tübingen 1959, s.243-262.

2 Bu makale için bak. Dilthey,W.: Gesammelte Schriften Cilt V. yayınlayan G. Misch, Leipzig und Berlin 1924, s. 317-331

3 bkz. Dilthey,W.: Gesammelte Schriften Cilt I, yayınlayan B. Groethuysen, Leipzig und Berlin 1922.

bir role sahiptir. “Yazılı metinleri anlama sanatı”⁴ olarak hermeneutik, felsefe ve tarih bilimini birbirlerine bağlayan bir unsur olarak tinsel bilimleri temellendirmede vazgeçilemez bir yere sahiptir. Bu anlamda hermeneutik sadece filolojik yorumların metot ve kurallarını belirlemekle kalmaz. Dilthey’e göre hermeneutik, romantik felsefenin keyfi tutumuna ve bir tarih yorumu olarak karşımıza çıkan şüpheli subjektivizme karşı, yorumlama sanatının teorik genel geçerliğini temellendirmekle yükümlüdür.

Yukarıda adı geçen eserde Dilthey ‘başkalarını anlama’ya (*Das Verstehen des Anderen*) özel bir önem verir. Biz insanların ruhsal durumlarını, onların davranışlarına, seslerine ve vucud hareketlerine göre kavrar ve içselleştirerek anlamaya çalışırız. Bu anlama sadece dışsal bir anlama değildir. Biz onu aynı zamanda içselleştiririz de. Yani biz karşımızdaki insanın ruhsal durumunu bizzat kendimize uyarlayarak onu anlamaya ve içinde bulunduğu ruh halini tanımaya çalışırız. Başka bir insanın ruhsal yaşantısını anlamak, analojik bir yöntemle olur. Yani kendisi dışında birisinin herhangi bir yaşantısını anlayan kişi, kendisinin içsel hayatında meydana gelen benzer yaşantılarla bir özdeşlik kurar. Kısaca insan kendisini karşısındakinin yerine koyarak onun duygularını ya da genel anlamda yaşantısını daha iyi anlayabilmektedir.

Dilthey’in temel amacı, tinsel bilimlerle doğa bilimlerinin sınırlarını belirlemek ve tinsel bilimlerin felsefi temellerini betimlemeye çalışmaktır. Bu bağlamda Dilthey “*Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften*” (Tarihsel Dünyanın Tinsel Bilimlerde Kurulması) adlı eserinde anlamının yapısal önemi üzerinde özellikle durur. Ona göre tinsel anlama, “psikolojik” bilgiden farklıdır. Bu bağlamda Dilthey, içsel dünyayı anlamayı kendisine amaç edinmediğini özellikle belirtir. Tinsel anlama daha çok, kendi yapısı ve kanunları içerisinde ruhsal olgulara bir dönüşü ifade etmektedir.⁵ Dilthey’in temel tezi, tinsel bilimlerin hayat (*Leben*), ifade (*Ausdruck*) ve anlama (*Verstehen*) kavramları arasındaki karşılıklı ilişkiye dayandığıdır.⁶ Hayat

4 a.g.e., Cilt V, s. 332 vd.

5 bkz. Dilthey: *Gesammelte Schriften* Cilt VII, yayınlayan B. Grothuysen, Leipzig und Berlin 1927, s.85

6 a.g.e., s.86 vd.

kavramını kendisine hareket noktası olarak alan böyle bir anlayış, Dilthey'a göre, tinsel bilimlerin metodolojik yapısını oluşturmaktadır. Yani tinsel bilimlerin esas inceleme alanı hayatın kendisidir.

Dilthey “*Das Verstehen anderer Personen und ihrer Lebensäußerungen*”⁷ (İnsanları ve Onların Yaşam İfadelerini Anlama) adlı eserinde, anlamamanın ve anlamaya yönelik bireysel ifadelerin farklı formları arasında temel bir ayrım yapar. Dilthey bireysel ifadeleri⁸, anlam dünyasında açığa çıkan ve algılarımız sayesinde kavradığımız tinin görünüm şekillerinden biri olarak tanımlar. Bu anlamda Dilthey bireysel ifadeleri üç kısma ayırır: 1. Kavramlar, hükümler ve önemli düşünce sistemleri⁹ 2. Edimler ve 3. Yaşantı ifadeleri. Birinci ve ikinci sınıflama sorunsuz görünürken; yaşantı ifadeleri teriminin daha yakından incelenmesi gerekmektedir. Bu terimi Dilthey, herhangi bir yaşantının nesnelleştirilmesi ya da onun ifade edilmesi olarak anlamaktadır. Ona göre ‘yaşantı’(*Erlebnis*) kavramı empatik anlamda bilincin kurulmuş en küçük ve en anlamlı birliğidir. Bu anlamda yaşantı ifadeleriyle onları etkileyen anlama arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Yani yaşantı ifadeleri ile anlamamanın ortak zeminini hayat kavramı oluşturmaktadır. Herhangi bir yaşantı ifadesini ortaya koyanla onu anlamaya çalışan arasındaki ilişki ortak bir varlık zeminine dayanmaktadır.

Dilthey’de ‘yaşantı ifadeleri’ tinsel bilimlerde önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu ifadeler sayesinde tinsel dünya ile ilgili önemli veriler ortaya çıkmaktadır. Dilthey bu verilerin edebiyat ya da felsefeye ait eserlerde açık bir şekilde görülebileceği inancındadır. Herhangi bir eser, yazarın kendisi ve psikolojisi hakkında doğrudan bir şey söylememesine rağmen, yazarından ya da yapanından sıyrılan anlam, diğer insanların anlayışlarına kendisini sunmakta ve böylece ‘anlama’ gerçekleşmektedir. Bu manada bir eserin anlaşılması, yazarın psikolojik yapısının ya da hayat tarzının anlaşılması demek değildir; aksine böyle bir eser kendisini bize tinea ait bağımsız bir ürün olarak sunmaktadır. Burada söz konusu olan artık analoji yardımıyla başkasının içsel duygulanımını anlamak

7 bkz. a.g.e.,s. 205-220.

8 *Lebensäußerungen*- bu kelimenin tam tercümesi hayat ifadeleridir. Fakat burada Dilthey’in kastettiği şey bireye ait sözlü ve sözsüz ifade şekilleridir.

9 a.g.e., s.205.

olan ‘psikolojik anlama’ olmayıp; kendisini gerçek anlamı bulmaya yöneltmiş olan ‘hermeneutik anlamadır’.

Dilthey’in yaptığı önemli bir çıkarım da anlamının temel formu ile yüksek formu arasında yaptığı ayrımıdır. Temel formu Dilthey, tek tek yaşantı ifadelerinin anlamlandırılması olarak tanımlar. Anlamının yüksek formu, bir taraftan temel anlamada anlayan ile anlaşılması gereken yaşantı ifadelerindeki özsel fark olarak ortaya çıkan zıtlık, belirsizlik ve zorluklara bir reaksiyon iken; diğer taraftan da bireyin farklı yaşantı ifadelerinin sonucu olan karakter özelliklerini anlama işlevidir. Yüksek anlama formu aynı zamanda tinsel ürünlerin anlaşılması için de gereklidir. Anlamının yüksek formunda ortak olan şey, verilmiş yaşantı ifadelerinden tümevarım yoluyla bir bütünün -ki bu bir eser, bir insan veya herhangi bir sanatsal etkinlik olabilir- yapısal birliğini anlaşılır kılmaktır.¹⁰

Dilthey’den sonraki Hermeneutik tartışmaları açısından önemli olan diğer bir kavram ‘nesnel tin’ (*Der objektive Geist*) kavramıdır. Dilthey ‘nesnel tin’ kavramından, insanlar arasındaki ortak ilişkilerden ortaya çıkmış ve kendisini anlamlar dünyasında nesnelleştirmiş çeşitli formları anlar. Bu nesnel tinde geçmiş zaman, sürekli şimdiki zamanda hissedilir. Nesnel tinin sınırları, hayat tarzından insanlar arasındaki ilişkilere, toplumsal amaçlara, ahlak, hukuk, din, sanat, bilim ve felsefeye kadar uzanmaktadır.¹¹ Hermeneutik açısından burada önemli olan, nesnel tin dünyasının, temel anlamının şartlarını ve imkanını hazırlamasıdır. Çünkü bu nesnel tin dünyası, insanların birbirlerini anlamaları için gerekli olan zemini sağlamaktadır. Bu tinin kendisini nesnelleştirdiği her yerde ‘Ben’ ve ‘Sen’in birlikte oluşturdukları ortak bir öz söz konusudur.¹² İnsan çocukluğundan ölüncüye kadar bu nesnel tin dünyasından beslenmektedir.

W. Dilthey’den sonra inceleyeceğimiz ikinci filozof, görüşleriyle felsefi hermeneutiğin hazırlayıcılarından olan Martin Heidegger’dir. Onun felsefesi 20. yüzyıl hermeneutiği açısından önemli

---

10 bkz. Dilthey: Cilt VII, s.212.

11 a.g.e., s.208

12 a.g.e., s.208

bir aşamayı oluşturmaktadır. Heidegger’de anlama, felsefi analizin temel kavramı haline gelmiştir. Heidegger baş yapıtı “Varlık ve Zaman”da (*Sein und Zeit*) Dilthey’in ‘nesnel tin’ anlayışını daha da radikalleştirir. Ayrıca Heidegger, Dilthey’in anlaşılabilir bir dünya içinde varolma durumunu, anlamının ‘ontolojik’ hale getirilmesi olarak anlar. Daha önce tinsel bilimlerin metodu olarak kabul edilen anlama, Heidegger için bir öz belirlemesi, insanın temel bir varolma kategorisidir.

Heidegger’in “Varlık ve Zaman”da (Prag. §31-33) geliştirdiği bu anlama teorisi, onun bütün düşünce sistemini oluşturan temel soru ile çok yakından ilgilidir. Bu temel soru, Heidegger’in yeniden ortaya attığı fakat klasik ontoloji metotlarıyla cevaplanamayacak olan ‘varlığın anlamı’ sorusudur. ‘Varlık’ (*Sein*) herhangi bir varolandan (*Seienden*) farklı bir karaktere sahip olduğundan, kendisine ait bir kavram sistemine ihtiyaç duyar. Varlık sorusunda ilerleyebilmek için Heidegger -daha sonra bu görüşünden vazgeçmesine rağmen- *Dasein* (Heidegger bununla insan varlığını kasteder) kavramından hareket eder. Çünkü insan varlığı (*Dasein*), diğer varolanlardan (*Seienden*) ontolojik açıdan farklıdır. İnsan genel anlamda varlıkla (*Sein*) hem bir varlık ilişkisi, hem de kendisini bu varlık içinde anlamlandırdığı için bir anlama ilişkisi içerisindedir. Bu ilişki insanın varlık yapısını belirlemektedir.¹³ Dünyada olmak insanın özüne ait bir gerçeklik olduğu için, onu anlamak hem dünyayı hem de bir anlamda bu dünyada varolanların varlık yapılarını anlamak demektir. Bu bağlamda her ontoloji ve varlık öğretisinde, sadece insanın varoluşsal analizinde bulabileceğimiz ‘fundamental bir ontoloji’ bulunmaktadır.¹⁴ İnsan varlık analizinin metodu fenomenolojidir. Buna karşın insan varlık fenomenolojisinin (*Phänomenologie des Daseins*) metodu ise hermeneutiktir. Bu bağlamda Heidegger felsefeyi, ‘insan varlığı hermeneutiğinden’ hareket eden ‘üniversel fenomenolojik ontoloji’ olarak tanımlamaktadır.¹⁵

Heidegger’in en önemli hedefi insan varlığını (*das Sein des Daseins*) belirleme ve betimleme çabasıdır. Bu çabada anlama analizine önemli bir görev düşmektedir. Heidegger’e göre anlama, doğrudan

13 bkz. Heidegger: *Sein und Zeit*, 14.baskı, Tübingen 1977, s. 12.

14 bkz. a.g.e., s.13.

15 bkz. a.g.e., s. 38.

kazanılan bir bilgi şekli olmayıp; tanıma ve bilgiyi mümkün kılan aslı bir var olma şeklidir.¹⁶ Anlama böylece, varoluşsal anlamda insan varlığının temel modu olma özelliğini kazanmaktadır.¹⁷

Anlamak ve bu bağlamda ‘varolabilmek’, insanın özsel varlık yapısı içerisinde öncelikle bir ‘olanaklılık’ (*Möglichkeit*) olarak anlaşılmalıdır.¹⁸ İnsan anlaşılın veya anlaşılmasın bu varlık biçimi içerisinde bulunmaktadır. Bu varlık biçimi içerisinde insan, kendi varlığının ‘varolabileceği’ bilgisine sahiptir. Bu bilgi, içsel bir algılamanın sonunda ortaya çıkmış bir bilgi olmayıp, özü itibarıyla anlamadan ibaret olan burada olmanın (*das Sein des Da*) doğal bir sonucudur.¹⁹ Heidegger’e göre anlama, ilkesel olarak planlama ve düşünce modelleri kurma özelliğine sahiptir. Bu özelliğiyle anlama, insan varlığının varlık biçimini oluşturmaktadır.

Heidegger kendi yorumlama analizinde -ki o, bu analizi, anlaşılmanın bilgisi olarak değil, anlamada ortaya çıkan çeşitli olanakların üzerine bir çalışma olarak betimler²⁰- yorumlamanın (*Auslegung*), ‘plan’, ‘dikkat’ ve ‘öngörü’ üzerine kurulduğunu özellikle belirtir. Aynı zamanda Heidegger, hermeneutik çemberin (*der hermeneutische Zirkel*) anlamının mantıksal ve metodolojik açıklarını tespit edemediği inancındadır. Ona göre anlama çemberi sayesinde herhangi bir bilgi açığa çıkmaz. Bu çember insan varlığının varoluşsal ifadesinden başka bir şey değildir. Anlama çemberi herhangi bir yanlışlığın giderilmesi ya da bunun için çaba gösterilmesi şeklinde yorumlanamaz. Onda aslı bilginin olanaklılığı gerçeği gizlidir.²¹

Felsefi hermeneutik deyince akla ilk gelen filozof şüphesiz ki Hans-Georg Gadamer’dır. Gadamer, baş yaptığı “*Wahrheit und Methode*” (Gerçeklik ve Metot)’ta Heidegger’in insan varlık analizinden hareketle felsefi hermeneutiğin temellerini oluşturmaya çalışır. Kendisinin de belirttiği gibi o, metodolojik olarak anlamının yalın bir teorisini kurmayı

---

16 a.g.e., s. 123 vd.

17 a.g.e., s. 143.

18 a.g.e., s. 143.

19 a.g.e., s. 144.

20 a.g.e., s. 148.

21 a.g.e., s. 153.

amaçlamaz. Onun hedefi, eski hermeneutiğin yapmak istediği gibi bir anlama sanatı öğretisi geliştirmek değildir. Gadamer empatik bağlamda felsefi bir anlam teorisi kurmak istemektedir. “Sosyal bilimlerin metodolojisini tanımlayan ya da onu yönlendiren bir kurallar bütünü geliştirmek istemedim. Benim niyetim, kazanılan bilgilerin pratiğe aktarılmasını sağlayacak tinsel bilimlerin teorik temellerini belirlemek de değildir. Benim gerçek niyetim daha çok felsefidir. Yani yaptığımız ya da yapmak zorunda olduğumuz değil, aksine bizim isteme ve eylemlerimizin ötesinde bizde neler olduğunu anlamak asıl hedefdir.”²²

Gadamer bu eserinde anlamanın şartlarını sorgular. O anlamayı, Heidegger gibi öznenin mümkün olan davranış şekillerinden birisi olarak değil, insanın varolma şekli (*Seinsweise des Daseins*) olarak anlar. Gadamerin bütün amacı şunu göstermektir: Anlama, hiç bir zaman verilmiş herhangi bir şeyin karşısında gösterilen öznel bir davranış değil, anlaşılacak şeyin varlığına ait olmak demektir.²³

Gadamer anlama fenomenini, Dilthey’de olduğu gibi tinsel bilimlerin özel metodoloji problemi olarak değerlendirmez. O anlamayı, insanın dünyaya yönelik bütün edimleriyle ilişkilendirir. Bundan dolayı Gadamer tarafından geliştirilen felsefi hermeneutik, bir tinsel bilimler metodolojisi olarak kabul edilmez. Gadamer’in ortaya koymuş olduğu hermeneutik, tinsel bilimlerin sahip oldukları metodların ötesinde taşıdıkları gerçeklikler ile, bizim dünyaya ait tecrübelerimizi yakınlaştırma çabasıdır.²⁴

Gadamer felsefi hermeneutiğin temel ilkelerini “*Wahrheit und Methode*” un ikinci kısmında geliştirir. Böyle bir hermeneutiğin önemli unsurları şunlardır: 1- Bütün anlamalarda özsel olarak önyargının olumlanması²⁵ ve bu bağlamda otorite ve geleneğin yeniden yorumlanması²⁶, 2- Anlama çemberinin “anlamanın yapısal ontolojik yönü” olarak değerlendirilmesi, 3. Anlamada “zaman farklılıklarının”

22 Gadamer, H-G.: İkinci baskıya önsöz, in: H-G.Gadamer. Gesammelte Werke cilt 2, Tübingen 1986, s. 438.

23 Gadamer a.g.e., s. 441

24 Gadamer, H-G: Wahrheit und Methode, Gesammelte Werke cilt 1, s. 3.

25 a.g.e., 274.

26 a.g.e., 281vd.

(*Zeitabstände*) öneminin vurgulanması²⁷, 4- Tarihsel etki (*Wirkungsgeschichte*) ilkesiyle, farklı görüşlerin kaynaşması olgusunun birlikte ele alınması, 5- Anlamada önemli bir yere sahip olan başkasına yönelme teorisinin öneminin vurgulanması.²⁸ Bu sayılan ilkeler Gadamer hermeneutiğinin temelini oluşturan ilkelere dir.

Gadamer kendi felsefi hermeneutiğini, kendisinin 'geleneksel' olarak adlandırdığı hermeneutiğe karşı sert bir muhalefet göstererek geliştirmiştir. Ona göre, geleneksel hermeneutik, bireyin tesadüfen sahip olduğu sosyal pozisyonu ve gelenek tarafından bize iletilen kültürel kazanımları metodolojik olarak bir seçime tabi tutarak 'nesnel tarihsel bilgiye' ulaşmayı amaçlar. Buna karşılık Gadamer anlamının, klasik hermeneutikte olduğu gibi tamamen özneye bağlı bir faaliyet olarak görülemeyeceği inancındadır. Anlama, kendisinde geçmiş ve şimdiki zamanın sürekli olarak birlikte bulunduğu geleneksel birikime (*Überlieferungsgeschehen*) nüfuz etmek demektir. Bu bağlamda Gadamer'de anlama, bilen bilincin kendisinin seçtiği nesneye yönelme ve onun bilgisine sahip olmaya yarayan bir metot değildir. Anlama, karşımızda anlaşılacak üzere bulunan herhangi bir şeyin içinde olma şartıdır.²⁹ Özetle anlama, amaçlanıp gerçekleştirilmiş bir akt olmaktan ziyade bir 'olay', bir 'oluşumdur'.

Bu tanımlardan öznenin güçsüzleştirildiği açıkça anlaşılmaktadır. Gadamer'e göre, öznenin tek merkez olarak görülmesi tam bir yanılgıdır. Halbuki "bireyin kendini anlamlandırması ya da tanımlaması tarihsel hayatın kapalı çekim alanı içerisinde sadece bir kıvılcımdır"³⁰.

Gadamer'in felsefi hermeneutik ile ilgili görüşlerine kayda değer ilk tepki "*Hermeneutik und Ideologiekritik*"³¹ adlı yapıtla dile getirilmiştir. Bu tartışmanın özünü, 'eleştirel teorinin' genç

---

27 a.g.e., 301.

28 a.g.e., 312 vd.

29 a.g.e., 314.

30 a.g.e., 281

31 Habermas, J. (Hg.): *Hermeneutik und Ideologiekritik*, Frankfurt a/M. 1971. Bu kitap Apel, Bormann, Bubner, Gadamer, Giegel ve Habermas'ın makalelerinden oluşan, Felsefi Hermeneutik etrafında yapılan tartışmalar ve yorumlarda vazgeçilmez bir kaynaktır.

temsilcileriyle, ona yakın duran yazarların Gadamer'in yapıtını ve özellikle onun metakritiğini eleştirmeleri oluşturmaktadır. Mesela J. Habermas'ın meşhur “*Zur Logik der Sozialwissenschaften*”³² (Sosyal Bilimlerin Mantığı) adlı eseri, Gadamer'in ‘Gerçeklik ve Metot’ adlı eserinde dile getirdiği temel tezlerin tartışılmasından oluşmaktadır. Bu kategoriye Karl-Otto Apel'in “*Szientistik, Hermeneutik, Ideologiekritik*”³³ (Bilimselcilik, Hermeneutik, İdeolojikritik) adlı makalesi de dahildir. Apel bu makalesinde, birbirleriyle çekişme halinde olan bilimselcilik, hermeneutik ve ideolojikritik akımlarını uzlaştırmaya çalışan geniş kapsamlı bir bilim felsefesi kurmayı amaçlamaktadır.

Amaçlanan bu programın temelini, Apel'in 'bilgi antropolojisi' görüşü oluşturmaktadır. Böyle bir bilgi antropolojisinin ana kategorileri, alışlagelmiş bilgi teorisi ve bilgi yöneliminin bilinçsel apriorileriyle karşıtlık arz etmektedir.³⁴ Apel, bilgi antropolojisi kategorileri yardımıyla geleneksel anlamda tinsel bilimlerle, doğa bilimleri arasındaki ilişkiyi yeniden ele almayı ve çözmeyi amaçlamıştır. Çalışmasının ilk aşamasında Apel, bilimsellik ile hermeneutiği, başka bir ifadeyle, “açıklayan” doğa bilimleri ile “anlayan” tinsel bilimler arasındaki karşıtlığı açıklar ve temellendirir.³⁵ Apel, bu karşıtlık teziyle yeni pozitivizm akımının 'tekbilim' anlayışını eleştirir. Apel, insanlar arası iletişimin bilimsel metotlarla anlaşılamayacağı gerçeğinden hareketle şunu göstermek ister: Hermeneutikle doğa bilimlerinin gerçek konusu, yani olayların sayılarla somutlaştırılması (*Vergegenständlichung*) ve anlaşılması birbirlerini dışarda bırakan; ama aynı zamanda birbirlerini tamamlayan şeylerdir.

Felsefi hermeneutiğin gelişimi bağlamında inceleyeceğimiz son filozof varoluşçuluk ve fenomenoloji etkisi altında bir felsefi hermeneutik geliştiren ve Gadamer'le birlikte çağdaş felsefi hermeneutiğin önemli diğer bir temsilcisi olarak kabul edilen Fransız P. Ricoeur'dür.

32 Habermas, J: *Zur Logik der Sozialwissenschaften*. Materialien. Frankfurt a.M. 1970, s. 71-310.

33 bkz. Apel, K.O.: *Transformation der Philosophie Cilt 2: Das Apriori der Kommunikationsgemeinschaft*, Frankfurt a.M. 1973, s. 96-127.

34 a.g.e., s. 100.

35 a.g.e., s. 101.

Ricoeur “*Der Text als Modell: Hermeneutisches Verstehen*”³⁶ (Model Olarak Metin: Hermeneutik Anlama) adlı çalışmasında tinsel bilimlerin nesnesiyle, metin çözümleme ilkeleri arasındaki örtüşmeye dikkat çeker. Bu uygunluk sayesinde metin yorumlama metodolojisi tin bilimleri alanında kullanılabilir. ³⁶

P.Ricoeur, linguistiğe ait kavramlarla birlikte Austin ve Searle tarafından geliştirilen konuşma aktı teorisinin de yardımıyla kendi *Diskurs* görüşünü ortaya atar. Ricoeur, bu anlayışı bir dil sistemi olarak değil, bir dil olayı, bir dil kullanımı olarak anlar. Bu saptamadan hareketle Ricoeur, kendi diskurs hermeneutiğini temellendirmeye çalışır.³⁷

Ricoeur’ a göre tin bilimleri amacı, anlamlı davranışların ortak temelini araştırmaktır. Bu kabulden hareketle o, davranışın kendisinin yani anlamaya yönelmiş davranışın, anlam kaybına uğramadan nesnelleştirme metodu ile -ki bu metot yazılı bir metin içinde geçerlidir³⁸- anlaşılabilirliğine ulaşır. Bu nesnelleştirme sayesinde ilgili eylem, metnin kendisi haline gelmektedir. Bu olgu, “konuşma aktı yapısına benzeyen davranışın belli içsel temelleri sayesinde mümkün olabilmektedir.”³⁹

Makelesinin ikinci kısmında Ricoeur, metinle metnin yorumlanması arasındaki metodolojik benzerlikten hareketle ‘yorumlanmanın metodolojik problemi’ konusunu ele alır. Bu bağlamda Ricoeur, tinsel bilimlerde bir problem alanı olarak karşımıza çıkan anlama ve açıklama arasındaki ilişki sorunsalına yeni bir bakış açısı getirmeyi arzulamaktadır.⁴⁰

Ricoeur’e göre, Dilthey tarafından ortaya atılan fakat onun tarafından tam anlamıyla cevaplandırılmamış anlama (*Verstehen*) ve açıklama (*Erklären*) ayrımının temelinde anlama-açıklama arasındaki

---

36 bkz. *Verstehende Soziologie. Grundzüge und Entwicklungstendenzen*. Yayınlayan W.L. Bühl, München 1972, s.252-283.

37 a.g.e., 253 vd.

38 a.g.e., 260vd.

39 a.g.e., 261

40 a.g.e., 267

ilişkinin diyalektik yapısı yatmaktadır. Ricoeur bu temel düşünce üzerine anlama-açıklama diyalektiğine dayanan yeni bir hermeneutik geliştirir.

Anlama, ona göre, herhangi bir metnin içeriğinin sezgisel olarak kavranması değildir. Anlama, yazar ve yazarın durumuyla pek fazla ilgili de değildir. Anlama, daha çok metin aracılığı ile açılan yeni dünya anlamlandırmalarıyla ilgilidir. Ricoeur'a göre bir metni anlama, "anlamla onun ilgili olduğu nesne arasındaki hareketi, yani metnin ilgili olduğu konuda ne söylediğini takip etmedir."⁴¹

Ricoeur'ün bu bağlamda romantik hermeneutik tarafından dile getirilen 'yabancı anlam içeriklerine karşı yönelme' ilkesine karşı olduğu aşıkardır. "Kendimize mal ettiğimiz ve kendisine yöneldiğimiz şey, yabancı bir tecrübe olmayıp, herhangi bir metinde dile getirilen dünya görüşünü bilinç düzeyine çıkarma çabasından başka bir şey değildir ve bu çaba tamamen bana aittir. Metindeki anlamı çözme ve ona yaklaşma olgusu, bana göre bir yandan tarihselciliği aşmak durumundayken, diğer taraftan da Schleiermacher'in asli isteğine bağlı kalmak isteyen hermeneutiğin özünü oluşturmaktadır. Bir yazarı kendisinden daha iyi anlamak, onun kendi yapıtında ortaya koyduğu bilinç güçlerini, yine onun kendi özüne ait varoluşsal tecrübe ufuklarının ötesinde bulmaya çalışmak demektir."⁴²

Ricoeur, metin yorumlama modeli yardımıyla şunu göstermek ister: Anlama, doğrudan yabancı tinsel hayatla veya herhangi bir ruhsal içerikle duygusal özdeşim kurmayla ilişkili değildir. Çünkü -ki bu aynı zamanda onun temel tezidir- anlama, kendisinden önce gelen ve ona eşlik eden yorumlama ilkeleri yardımıyla meydana gelen bir süreçtir.⁴³

Felsefi hermeneutik hakkında buraya kadar anlattıklarımızın ve ayrıca felsefi hermeneutiğin genel bir değerlendirmesini yapacak olursak şunları söyleyebiliriz: Felsefi hermeneutik geniş anlamda bir geleneği ifade etse de dar anlamda bu kavramın bize hatırlattığı ilk isim H-G. Gadamer ve kısmen de P.Ricoeur'dür. Her ne kadar Schleiermacher,

---

41 a.g.e., 279

42 a.g.e., 279 vd.

43 a.g.e., 282

Droysen, Dilthey, bu geleneğin öncülleri olsa da bu filozofları hermeneutik ile ilgili görüşleri sistematik bir özellik göstermez. Hatta Heidegger'in bile bu konu hakkındaki görüşleri -her ne kadar Gadamer, Heidegger olmadan kendi felsefesinin olamayacağını ifade etmiş olsa da- felsefi hermeneutiği temellendirmeye yetmemektedir. Bu olguyu bizzat Heidegger şu cümlelerle itiraf etmiştir: "Felsefi hermeneutik Gadamer'in işidir".⁴⁴ Gadamer'in görüşleri bir çok tartışmalara –mesela Gadamer'in Habermas ile ideoloji eleştirisi⁴⁵, ayrıca Derrida'nın *dekonstruktivizmi* bağlamında yaptığı tartışmalar- ve eleştirilere maruz kalmasına rağmen, bu tartışmalar ve eleştiriler Gadamer'in bu konu hakkındaki görüşlerinin egemenliğine son verememiştir.

Bu tespitlere rağmen felsefi hermeneutiğin başta da belirttiğimiz gibi zengin bir geleneğe sahip olduğu da ayrı bir gerçektir. Aslında metot olarak hermeneutik ile ilgili görüşler M. Luther'e kadar geri götürülebilir. Luther kutsal metinleri anlamada bir metoda ihtiyaç olduğunu ilk kez dile getiren kişidir. Belki de böyle bir kaygıdan dolayı klasik hermeneutik düşünürleri Schleiermacher, Droysen ve Dilthey böyle bir metot geliştirmeye çalışmışlardır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus, hermeneutiğin tarihsel olarak antik Yunan felsefesinden başlayıp felsefi hermenetikle son bulan belirli bir amaca yönelik bir süreç takip ettiği yanılıgısına düşmemektir. Dilthey, Schleiermacher tarafından anlama sanatı olarak görülen hermeneutiği tinsel bilimlerin genel metodolojisi haline getirmiş; Heidegger ise hermeneutiği insan varlığını anlama çabası olarak görerek onu ontolojiyle ilişkilendirmiştir. Bu noktadan hareketle Gadamer insanın tarihselliği ve dilselliği bağlamında üniversal (felsefi) hermeneutiğin temellerini belirlemeye çalışmıştır.

(Felsefi) hermeneutik özellikle Gadamer'le birlikte -üniversal olma iddiasının da yardımıyla- geleneksel tinsel bilimlerin metodu olmaktan çıkartılmış ve fenomenleri alabildiğince özgür bırakan felsefi bir yöne doğru kaydırılmıştır. Bu olgu sayesinde artık hermeneutik

---

44 Pöggeler, O.: Heidegger und die hermeneutische Philosophie, Freiburg/München 1983, s.395.

45 Geniş bilgi için bkz. Topakkaya, A.: "Hermeneutik ve İdeoloji Kritiği Bağlamında Gadamer-Habermas Tartışması", **FLSF dergisi**, sayı:3 2007 bahar, s.97-111.

sosyal bilimlerin metot problemiyle uğraşan bir alan olmaktan kurtarılmış, varlığın kendini anlamlandırmasıyla ilgilenen bir alan haline gelmiştir. Artık anlama ve dil (*Sprache*) sadece metodolojik anlamda yalın kavramlar olmayıp bizzat insan varlığının temel belirlenimleridir. Bu bağlamda felsefi hermeneutik, tin bilimleri hermeneutiğinden farklı bir şeydir. "Hermeneutik felsefenin üniversal bir bakış açısıdır ve sadece tin bilimlerinin metodolojisiyle uğraşan bir alan değildir."⁴⁶ Burada Gadamer'in hermeneutiğin boyutlarını tinsel bilimlerin üzerine çıkarma ve onu felsefenin temel amacı yapma isteği aşıkardır. Ancak böyle bir hermeneutik sayesinde gelenek ile diğer insanlar -hatta insanın bizzat kendisi- arasında barışık bir ilişki kurulabilir. Ona göre, hermeneutiğin herhangi bir metotla ya da yorumlama sanatıyla sınırlandırılması bizzat hermeneutiğin kendisini sınırlandırmak ve geçerlilik alanlarını elinden almak demektir.

KAYNAKÇA

- APEL, K.O.: *Transformation der Philosophie*, Band 2: Das Apriori der Kommunikationsgemeinschaft, Frankfurt a.M. 1973.
- BÜHL, W.L. (Hg.): *Verstehende Soziologie. Grundzüge und Entwicklungstendenzen*, München 1972.
- DILTHEY, W.: *Die geistige Welt. Einleitung in die Philosophie des Lebens. Erste Hälfte: Abhandlungen zur Grundlegung der Geisteswissenschaften*, Gesammelte Schriften Band V. hrsg. von G. Misch, Leipzig und Berlin 1924.
- DILTHEY, W.: *Einleitung in die Geisteswissenschaft, Gesammelte Schriften Band I*, hrsg. von B. Groethuysen, Leipzig und Berlin 1922.
- DILTHEY, W.: *Weltanschauungslehre. Abhandlungen zur Philosophie der Philosophie, Gesammelte Schriften Band VII*, hrsg. von B. Groethuysen, Leipzig und Berlin 1927.
- EBELING, G.: *Hermeneutik, in: Religion in Geschichte und Gegenwart*, Bd.III, 3.Auflage, Tübingen 1959.

⁴⁶ Gadamer, H-G.: *Wahrheit und Methode*, s.451.

92 *Felsefi Hermeneutik*

GADAMER, H-G.: *Wahrheit und Methode*, Gesammelte Werke Band 1, Tübingen 1986.

GADAMER, H-G.: *Ergänzung zur Wahrheit und Methode*, Gesammelte Werke Band 2, Tübingen 1986.

HEIDEGGER, M.: *Sein und Zeit*, 14. Auflage, Tübingen 1977.

HABERMAS, J. (HG.): *Hermeneutik und Ideologiekritik*, Frankfurt a/M. 1971.

HABERMAS, J.: *Zur Logik der Sozialwissenschaften*. Materialien, Frankfurt a.M. 1970.

PÖGGELER, O.: *Heidegger und die hermeneutische Philosophie*, Freiburg/München 1983.

TOPAKKAYA, A.: "Hermeneutik ve İdeoloji Kriğiği Bağlamında Gadamer-Habermas Tatişması", *FLSF Dergisi*, sayı:3, 2007/Bahar, s.97-111.